

Barokovo-rokoková záhrada Čákyovcov na Spiši

Slovensko nepatrí ku krajinám s takou bohatou a pestrou históriou záhradného a parkového umenia, ako má Taliansko, Francúzsko, Anglicko či Nemecko. Domáca šľachta zväčša len kopírovala toto umenie, obyčajne na relatívne malých plochách a s priemernou úrovňou detailnej prepracovanosti architektonicko-umeleckej výzdoby, i čo do bohatosti použitého rastlinného materiálu. Týka sa to najmä starších pravidelných záhrad, prírodné krajinnárske parky boli už budované rozsiahlejšie. Neznamená to však, že by naša krajina bola ochudobnená o tento druh artefaktov tvoriacich významné kultúrne dedičstvo.

Podľa historických záznamov (Steinhübel, 1990) evidujeme na na-

šom území takmer každý záhradný sloh, počnúc stredovekom. Bol tu zastúpený taliansky, ale i francúzsky barok, súčasť stav dokumentujú anglické prírodné krajinnárske parky a arboréta.

Takmer každý takýto park bol vybudovaný pri šľachtickom sídle (rezidenčnom alebo letnom) a svedčí zároveň o záujmoch, znalostiach i životnom štýle majiteľov. Jedným zo zriedkavo zastúpených slohov na Slovensku bol barokovo-rokokový na lokalite "Zamčisko" pri Iľašovciach (blízko Spišskej Novej Vsi). Objekt mal francúzske označenie "Sans-souci" (bezstarostný). Jeho majiteľom, a zrejme i autorom, bol gróf Štefan Čáky (1741–1810), ktorý pochádzal zo šľachtickej rodiny (o-

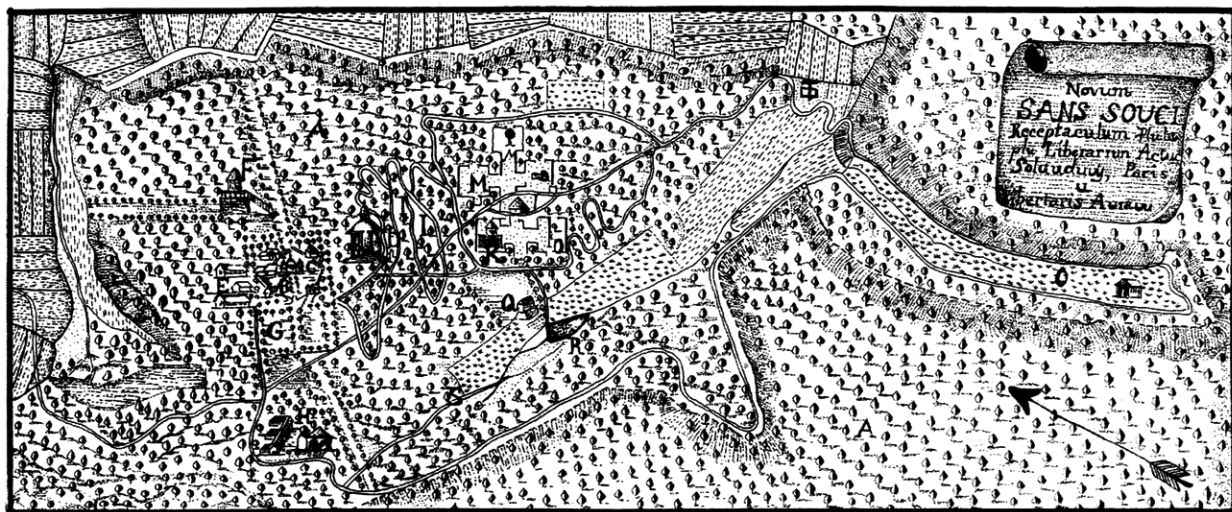
tec František, starý otec Tomáš Čáky) sídliacej na Spiši. Študoval na vyšších školách u jezuitov vo Viedni, hovoril nemecky, francúzsky, latinsky a maďarsky, bol horlivým kresťanom, a preto aj finančne podporoval výstavbu kostolov a škôl na Spiši, najmä v Iľašovciach. Vo Viedni obdivoval lesk kráľovského dvora, najmä veľkolepé letohrady. Po sobáši (1764) s Júliou Erdödyovou (dcérou grófa Jána Erdödyho) rozhodol sa postaviť pre ňu r. 1770 vysnívaný letohrádok Sans-souci.

Zachované pramene neuvádzajú výmeru tohto objektu, ale bolo to minimálne 10 ha. Zo slohového hľadiska išlo o vrcholný barok, v záhradnom umení charakteristický nadmernou vyumelkovanosťou v detailoch účelovej architektúry, ale aj preexponovaným tvarovaním rastlín (drevín) až do bizarných tvarov, prípadne napodobením živočíchov.

Ako vidno z obrázka, Sans-souci bol veľkolepý. Ťažiskovým objektom areálu bol povestný letohrádok, čiže obytný palác pre Čákyho rodi-

Sans-souci pri Iľašovciach. Letohrad grófa Štefana Čákyho z r. 1770. Rokoková záhrada (krajina).

A. Smrekový les, B. Palác, C. Byty pre hostí, D. Kaplnka, E. Palác úradníkov, byty čeladi, F. Filagória, G. Miesto rytierskych cvičení, H. Hostinec, J. Cesta ku hrám, K. Zábava v kolotoči, L. Hra na dostihy, M. Meta dostrelu, N. Hra na kocky, O. Hra v holuby, P. Hradište, Q. Pustovňa, R. Údolie "Daphné", S. Kúpele, T. Klietka, U. Parnas, V. Miesto na hry s loptou.

nu, kde sa tiež konali honosné zábavy a plesy. Pamätalo sa aj na ubytovanie vzácných hostí, úradníkov a služobníctva. Okolo reprezentatívneho paláca boli kvetinové záhrady s tvarovanými drevinami. K ďalším atraktívnym objektom patrili: filagória, pustovňa (slúžila na meditáciu), rytierske cvičisko, priestory na plesy a zábavy. Nechýbala ani tribúna pre divákov – hostí, ktorí sa prizerali hrám a zábave. Vo veľkej voliére boli umiestnené spevavé a okrasné vtáky. V rokokových záhradách často bývali objekty pripomínajúce starovek. Aj v Sans-souci boli takéto objekty. Podľa gréckej mytológie Apolón – boh slnka a umenia – žil na vrchu Parnas, skupina deviatich dievčat (múz) tancovala okolo neho a obveseľovala ho. Na úpäť mal veštiareň, kde sídlila bohyňa Daphné, a tu vyvieval aj Prameň múz, odkiaľ sa čerpala voda – nápoj umenia, vied a spevu. Manželia Čákyovci pomenovali vrchol svojho letohradu Parnasom, bola tam aj sieň s obrazom deviatich múz. Údolie nazvali Daphné, s Potokom múz, ktorý vyúsťoval do jazera a potom do liečivých kúpeľov. Pre pospolitý ľud postavili v Sans-souci krčmu.

Iľašovský učiteľ Ladislav F. Demko veršami opísal Sans-souci, práca však tlačou nevyšla, lebo bola drahá (10 zl.). Aj iné pramene dokumentujú tento vzácny a slohovo-krajinársky jedinečný objekt. Známy je napr. francúzsky opis od M. Sztarayho z r. 1775, jeho maďarský preklad od majiteľa panstva Š. Čákyho a latinský od T. A. Szirmaya z r. 1776, nemecký z r. 1777, latinsky vyšiel básnický opis od V. Kondora a maďarsky od L. Erdödyho z Levoče z r. 1776 (Steinhübel, 1990).

Štefan Čáky s manželkou Júliou chceli osobitným spôsobom realizovať svoj abstraktný svet: *„vzkriesiť idylickú zlatú dobu básnikov a vytvoriť útulok pre filozofiu, krásne umenie, pokoj a slobodu.“* Na to mal slúžiť samotný letohrádok s grófskou knižnicou,

ktorá obsahovala 5160 zväzkov, priestory a zariadenia na hry a zábavu, altánky, kaplnka, obelisk, hostinec, zoologická záhrada, ale hlavne okrasné výsadby kvetín a drevín v príľahlých reprezentačných záhradách.

Zábavy a hry však postupne vyprázdňovali pokladnicu grófskej rodiny, čo bolo predohrou rodinných nesvárov. Myslenie a cítenie grófký Júlie výrazne ovplyvnili myšlienky francúzskych filozofov (Voltaire, Rausseaa), až do takej miery, že ochladli jej manželské vzťahy s grófom Štefanom Čákyom (prispel k tomu aj hmotný úpadok rodiny). Gróf mal, vďaka štúdiu u jezuitov, iné nazeranie na svet, a tak sa rozlúčil s manželkou, určil jej ročnú apanáž a začal nový život samostatne. Letohrádok Sans-souci dal r. 1803 zbúrať (zrejme z nerozvážnosti a prchkosti), čo je známe len z ústneho podania rodiny Čákyovcov. Hodnotný nábytok, rúcha, sviatniky rozpredal, alebo daroval okolitým kostolom.

Pajdusák (1925) vo svojej skromnej knižke píše: *„Dňa 30. mája 1810 Štefan Čáky odobral sa z tohto smrteľného*

ho života na večnosť. Odpočívaj vo svätyni iľašovského kostola. Všade zanechal pamiatky svojej otcovskej starostlivosti, bol mužom pevného ducha a vzorom kresťanskej cnosti, neupadol v moc slabomyseľného ducha ani za cisára Jozefa II.“

Škoda, že sa areál Sans-souci s jeho honosnými budovami a barokovo-rokokovými záhradami nezachoval do dnešných čias. Bol by jedinečným dokumentom veľkolepých krajinárskych úprav a elementov kultúrneho dedičstva našich predkov a historickým fenoménom krajiny pri Spišskej Novej Vsi. V súčasnosti tam nájdeme len lesom pokrytý pahorok s enklávami trávnych plôch a terénne reflexie po bývalých stavbách.

Ján Supuka

Literatúra

- Pajdusák, M., 1925: Smižany, Iľašovce a Sans-souci. Nástin dejepisný. Knižtlačiareň D. Ferencza v Spišskej Novej Vsi, 70 pp.
Steinhübel, G., 1990: Slovenské parky a záhrady. Osveta Martin, 144 pp.

Magna Via – historická cesta na Slovensku

História kráľovsko-cisárskej poštovej cesty, ktorá prechádzala i územím Slovenska, siaha až do obdobia tureckých vojen. Po porážke uhorského kráľa Ľudovíta II. v bitke pri Moháči (1526) sa tureckým vojskám otvorila cesta i na naše územie, zaberali však len južné časti Slovenska, pretože na boj v horách neboli zvyknutí. Keď na uprázdnený uhorský trón nastúpil Ferdinand I. Habsburský (1526–1564), chýbalo mu spoje-

nie medzi Viedňou a mestami v Hornom Uhorsku a Sedmohradsku. Poveril preto hlavného kráľovského poštmajstra Mateja Taxisa vypracovaním projektu *poštovej cesty* na trase Viedeň – Sibiu pre časť z Bratislavy. *Magna Via* viedla z Viedne cez Bratislavu – Trnavu – Prievidzu – Ružomberok – Poprad – Levoču – Prešov – Košice – Sobrance na Ukrajinu, do Maďarska a končila v Rumunsku. Bola to najdlhšia